

УДК 378:37.013.42

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ТА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ БАТЬКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Денисюк О. М.

У статті зосереджено увагу на важливості здійснення соціально-педагогічної підтримки батьків, які виховують дітей з інвалідністю, підготовки фахівців до роботи з ними. Схарактеризовано мету та завдання навчального модуля "Соціально-педагогічна підтримка батьків, які виховують дітей з інвалідністю" для магістрів спеціальності "Соціальна педагогіка". Автор вважає, що у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери важливо будувати процес навчання на дослідницькій основі, забезпечувати взаємодію з партнерськими організаціями.

Ключові слова: соціально-педагогічна підтримка батьків, дитина з інвалідністю, підготовка фахівців, навчання на дослідницькій основі, партнерські організації, мультидисциплінарна команда.

В статье акцентируется внимание на важности реализации социально-педагогической поддержки родителей, которые воспитывают детей с инвалидностью, подготовки специалистов к работе с ними. Охарактеризованы цели и задачи учебного модуля "Социально-педагогическая поддержка родителей, которые воспитывают детей с инвалидностью" для магистров специальности "Социальная педагогика". Автор считает, что в профессиональной подготовке будущих специалистов социальной сферы важно строить процесс обучения на исследовательской основе, обеспечивать взаимодействие с партнерскими организациями.

Ключевые слова: социально-педагогическая поддержка родителей, ребенок с инвалидностью, подготовка специалистов, обучение на исследовательской основе, партнерские организации, мультидисциплинарная команда.

The article is focused on the importance of providing socio-pedagogical support for parents who bring up handicapped children and training of specialists in this field. It also describes the goal and objectives of the module "Socio-pedagogical support for parents who bring up handicapped children" for a master's degree in Social Pedagogy. The author believes that for the professional training of specialists in the social sphere it is important to build the educational process on research and to promote interaction with partner organizations.

Key words: socio-pedagogical support for parents, handicapped children, training of specialists, research-based training, partner organizations, multidisciplinary team.

Постановка проблеми. Сім'я є першоосною становлення та розвитку особистості, найближчим соціальним оточенням, у якому знаходиться дитина. Поява дитини з інвалідністю привносить у життя родини комплекс соціальних проблем, які пов'язані з питаннями догляду; отримання психолого-педагогічної допомоги; недостатністю інформації про стан дитини, перспективи її розвитку та виховання; порушенням прав такої дитини; обмеженим доступом до об'єктів соціального оточення та ін. Перебуваючи в постійному стресовому стані, за відсутності позитивних прикладів у своєму оточенні, належної підтримки з боку фахівців, громади, батьки можуть відмовитися від дитини.

В Україні живе понад 8 мільйонів дітей, з яких більше 165 тисяч – це діти з інвалідністю. Україна ратифікувала Конвенцію про права інвалідів та Конвенцію про права дитини. Визнаючи цей прогрес, ЮНІСЕФ закликає посилити роботу, щоб інтегрувати дітей з інвалідністю у життя громади та забезпечити їм доступ до школи або лікарні, підтримати таких дітей та їх родини. У щорічному звіті "Положення дітей у світі 2013: діти з інвалідністю" наголошується на необхідності забезпечити всебіч-

ний розвиток таких дітей від самого народження через послуги раннього втручання, попереджувати розлучення дитини зі своєю родиною і потрапляння до інтернатного закладу. В Законі України “Про Загальнодержавну програму “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року” передбачено, що основним завданням щодо захисту дітей-інвалідів є створення умов для виховання та догляду за дитиною-інвалідом у сім’ї [6, с. 9].

Важливим кроком у забезпеченні реалізації права дітей (у тому числі дітей-інвалідів) на виховання в сім’ї, виборі оптимальних форм роботи з сім’ями, які виховують дітей з інвалідністю, є якісна підготовка фахівців соціальної сфери.

Аналіз наукових досліджень з проблеми. У цілому існують ґрунтовні дослідження, спрямовані на вирішення проблем соціально-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими потребами: робота з сім’ями дітей, хворих на церебральний параліч (І. Іванова, І. Коробейников, А. Маллер, Г. Мішина та ін.); соціально-педагогічна підтримка сімей, які виховують дітей раннього віку з обмеженими можливостями (І. Макаренко); соціально-педагогічна робота з сім’ями розумово відсталих дітей (Я. Юрків); соціально-педагогічна робота з сім’ями, що виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями, в умовах реабілітаційного центру (Н. Грабовенко).

Базуючись на наукових дослідженнях, особливий акцент ставимо на використанні в роботі соціального педагога різних моделей, форм і методів роботи, адекватного застосування таких тактик, як:

- безпосередня робота з конкретною сім’єю (відвідування соціальним педагогом сім’ї; зустріч з усіма членами родини; спостереження за спілкуванням з дитиною в сім’ї; відвідування спеціаліста батьками; спільна участь у засіданнях комісії, коли обговорюються проблеми дитини);
- опосередкована робота з конкретною сім’єю (ведення записів про дитину; надання батькам інформації про хід реабілітації дитини; забезпечення батьків необхідною методичною літературою; надання у тимчасове користування ігор для розвитку дитини);
- безпосередня робота з групою батьків (зустріч зі спеціалістами з метою обговорення спільних планів, методик; організацію семінарів для батьків, бесід, перегляд відеопрограм для занять; залучення до проведення спільних свят, акцій);
- опосередкована робота з групою батьків (інформування про новітні технології роботи з дітьми; проведення опитувань; підготовка стендів, виставок для батьків; розробка рекомендацій для батьків, навчально-методичних посібників);
- розвиток контактів між сім’ями (обмін досвідом; підготовка підтримуючих особистих історій “Батьки розповідають батькам”; допомога у створенні асоціацій, групи самопомогі батьків, клубів для батьків і дітей; активізація батьків до захисту своїх прав тощо) [10, с. 140].

Питання професійної підготовки студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери, соціальних педагогів досліджували О. Безпалько, Т. Веретенко (компетентнісний спектр майбутнього соціального педагога), Р. Вайнола (педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога), Л. Міщик (педагогічні, психологічні, управлінські питання підготовки), Ж. Петрочко (підготовка майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного забезпечення прав дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах), В. Поліщук (професійна підготовка в умовах неперервної освіти), С. Харченко (дидактичні основи підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності) та ін. [1; 2; 3; 8]. Згідно з аналізом наукових джерел встановлено, що при виокремленні фахових компетентностей майбутнього соціального педагога слід базуватись на формуванні концептуальних (розуміння теоретичних основ професії), інструментальних (володіння основними методами та технологіями), контекстуальних (урахування географічних, політичних, культурних, економічних умов діяльності), проєктивних (передбачення ризиків, прогнозування результатів різних видів професійної діяльності) рівнів готовності до майбутньої професійної діяльності [1, с. 62].

Ефективній підготовці фахівців, на думку Р. Вайноли, сприяє урахування педагогічних закономірностей особистісного розвитку соціального педагога, серед яких: гуманізація професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, залучення

студентів до узагальнення та використання інновацій соціально-педагогічної роботи в організаційних формах навчально-виховного процесу; пріоритет творчого розвитку майбутніх соціальних педагогів [2].

Метою запропонованої статті є розкриття змісту та форм роботи з майбутніми фахівцями соціальної сфери у вищому навчальному закладі з питань здійснення соціально-педагогічної підтримки батьків, які виховують дітей з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу. За програмою навчальної дисципліни “Школа професійної майстерності”, яка складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР “магістр” спеціальності 8.01010601 “Соціальна педагогіка”, передбачено опанування студентами модуля “Соціально-педагогічна підтримка батьків, які виховують дітей з інвалідністю”. Мета: розкрити сучасні наукові уявлення про дитячу інвалідність як соціально-педагогічну проблему, представити загальні технології соціально-педагогічної підтримки сімей, які виховують дітей з інвалідністю. Студенти мають знати стан проблеми у психолого-педагогічній та соціально-педагогічній теорії й практиці; специфічні функції сім’ї, яка виховує дітей з особливими потребами; типологію такої категорії сімей; загальні технології соціально-педагогічної роботи з сім’ями, які виховують дітей з інвалідністю; особливості організації соціально-педагогічної підтримки даної категорії сімей; принципи організації роботи мультидисциплінарної команди; вміти розробляти й характеризувати критерії та показники визначення ефективності соціально-педагогічної роботи з сім’ями, що виховують дітей з інвалідністю; налагоджувати контакти з представниками державних та недержавних структур, які вирішують окремі аспекти проблем даної категорії сімей, здійснювати соціальну роботу в громаді; презентувати кращий досвід роботи з даною категорією сімей в ЗМІ.

У професійній підготовці магістрів процес навчання важливо будувати на дослідницькій основі, активно використовувати можливості партнерських організацій. Доцільним є проведення практичних занять на базі установи або організації, які здійснюють соціально-педагогічну підтримку такої категорії сімей. Таким чином, студенти мають можливість безпосередньо спостерігати роботу з дітьми та батьками, а потім обговорювати проблемні питання з фахівцями та одногрупниками, за отриманим зразком спілкуватися та демонструвати “уявним батькам” методи роботи з дітьми в аудиторних умовах. Вагомим моментом є те, що студенти самостійно намагаються співвіднести опанований теоретичний матеріал з практикою роботи. Так, наприклад, намагаються визначити ознаки, що характеризують сім’ї (за Н. Грабовенко): педагогічна культура батьків, їх готовність до виховання хворої дитини; емоційна адаптація батьків до проблем інвалідності дитини; психологічний клімат сім’ї; готовність батьків співпрацювати з фахівцем; соціально-психологічна адаптація дитини до власних проблем і потреб [4]. Це дає підстави студентам розробляти рекомендації для батьків відповідно до типології сімей, які виховують дітей з інвалідністю.

Завдання, підготовлені для самостійної роботи студентів, спрямовані на формування вміння пошуку необхідної наукової інформації з даної проблеми, аналізу сайтів державних та недержавних організацій, які пропонують свої послуги щодо соціально-педагогічної підтримки батьків, які виховують дітей з інвалідністю, оцінювати інформаційні та статистичні дані, критично аналізувати наявні теорії, гіпотези, прогнозувати перспективи розвитку конкретної ситуації, генерувати оригінальні творчі ідеї.

Створення електронного навчального курсу сприяє формуванню спеціального пакета наукових завдань для студента, банку відеоматеріалів, презентацій останніх результатів наукових досліджень, які стосуються проблеми та відображають погляди провідних вчених та практиків. Попереднє самостійне опрацювання студентами запропонованих матеріалів створює умови для рефлексії, подальшого обговорення в аудиторних умовах, залучення до наукової дискусії, написання есе, оглядів сучасних досліджень з проблеми соціально-педагогічної підтримки такої категорії батьків.

Під час проведення ворк-шопів, майстер-класів, круглих столів з актуальних питань соціально-педагогічної підтримки батьків у рамках Фестивалю наук, Тижня кафедри до участі запрошуються як студенти, викладачі ВНЗ, так і практики, представники громадських організацій, батьки, які виховують дітей з особливими потребами. В такий спосіб забезпечується доступ не лише до досвідчених науковців

і практиків, а й до однокурсників та випускників вищого навчального закладу, які досліджують дану проблематику, мають досвід реалізації різноманітних проектів та можуть надати менторську підтримку. Студенти мають можливість самостійно налагоджувати контакти з представниками державних та недержавних структур. Отже, важливо залучати майбутніх фахівців до активного співробітництва з метою спільного вироблення знань, формуючи таким чином спільноту дослідників.

На особливу увагу заслуговують завдання, що передбачають аналіз та оцінку студентами різноманітних соціальних проектів з проблем толерантного ставлення до людей з особливими потребами, здійснення соціально-педагогічної підтримки батьків, які виховують дітей з інвалідністю, що реалізовувались на рівні міста, району, країни. Наприклад, аналізуючи соціальний літературно-мистецький проект “Сонце в озері твоєму”, що був презентований на базі Національного культурно-мистецького та музейного комплексу “Мистецький Арсенал” [5], студенти визначали мету проекту, форму, за допомогою якої було донесено основну інформацію (казкова історія про любов, у якій образно розповідається про людей з особливими потребами), інноваційні прийоми, цільову аудиторію, можливості застосування в умовах родини. Майбутні фахівці відмічали ефективність використання казки для відтворення складних явищ і відчуттів в доступній формі, засвоєння моральних норм і цінностей, розуміння шляхів вирішення конфлікту. Наголошували, що увага читачів акцентується не на фізичних особливостях таких людей, а на яскравих барвах їх внутрішніх світів [7]. Такого роду завдання активізують творчий потенціал студентів, сприяють розумінню необхідності використання нестандартних підходів до вирішення різноманітних питань.

Використання означених форм роботи дозволяє студенту актуалізувати набуті знання, відчувати власну значущість у професії, налагодити контакти з майбутніми роботодавцями, зрозуміти їхні вимоги, усвідомити, що функціонування системи соціально-педагогічної підтримки батьків дітей з особливими потребами вимагає взаємодії багатьох професіоналів: медичних працівників, соціальних педагогів, корекційних педагогів, психологів, юристів для допомоги дитині в її соціальному становленні, і стає можливим лише за умови інтеграційного взаємозв'язку державних соціально-педагогічних інститутів з іншими соціалізуючими інституціями суспільства. Роль соціального педагога в забезпеченні взаємодії полягає в координації та спрямуванні дій кожного із суб'єктів соціально-педагогічної підтримки.

Висновки і перспективи. Підсумовуючи вищесказане, можна визначити, що в наші дні передова методологія постійно розвивається та пропонує низку ефективних інструментів з просування навчання, що базується на дослідженнях. Такий підхід сприяє підвищенню наукового інтересу магістрів до даної проблеми, розуміння того, яким чином обрана галузь знань здійснює позитивний вплив на суспільство в цілому. Студенти можуть самостійно обирати тему, проводити власне наукове дослідження, обирати доцільні методи дослідження, результати якого можуть бути представлені на студентських конференціях, олімпіадах, конкурсах, стати базовими для подальших наукових пошуків, отримання дослідницьких грантів. Очікується, що майбутні фахівці зможуть ідентифікувати, аналізувати та вирішувати нестандартні проблеми, адаптуватися до змін у процесі реалізації програми професійного саморозвитку; включатися в інноваційні процеси; адекватно оцінювати власну професійну діяльність; брати відповідальність за наслідки організаційно-управлінських рішень.

Література

1. Безпалько О. В. Компетентнісний спектр майбутнього соціального педагога як основа професіоналізму [Електронний ресурс] / О. В. Безпалько // Проблеми освіти : збірник наукових праць. – Житомир ; К., 2015. – Вип. 84. – 356 с. – С. 60–64. – Режим доступу:

<http://elibrary.kubg.edu.ua/9861/>. – Назва з екрана.

2. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 [Електронний ресурс] / Вайнола Р. Х. ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 44 с. – Режим доступу:

<http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/125/3/Vainola.pdf>. – Назва з екрана.

3. Веретенко Т. Г. Вступ до спеціальності: соціальна педагогіка. Модуль 2 : навч. посіб. / Т. Г. Веретенко, О. М. Денисюк. – 2-ге вид., доповн. та переробл. – К. : Київськ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 128 с.
4. Грабовенко Н. В. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, що виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями, в умовах реабілітаційного центру : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / Грабовенко Н. В. ; АПН України. Ін-т проблем виховання. – К. : Б. в., 2008. – 20 с.
5. На "Книжковому Арсеналі" представили книжку про особливих дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://hromadskeradio.org/tags/lyudy-z-osoblyvymy-potrebamy>;
<https://www.youtube.com/watch?v=FT4QzmOXfgY>. – Назва з екрана.
6. Національна доповідь "Про становище осіб з інвалідністю" [Електронний ресурс]. – К., 2013. – 197 с. – Режим доступу:
rodyna.at.ua/files/st.doc. – Назва з екрана.
7. Осмолівська О. Сонце в озері твоєму : казка укр. мовою для мол. та сер. шк. віку / Олена Осмолівська ; іл. Ольга Бутковська. – К. : Видавничий центр "12", 2016. – 32 с. : іл.
8. Петрович Ж. В. Дитина у складних життєвих обставинах: соціально-педагогічне забезпечення прав : монографія / Ж. В. Петрович. – Рівне : Видавець О. Зень, 2010. – 368 с.
9. ЮНІСЕФ закликає думати перш за все про дітей, а не про інвалідність [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_24178.html. – Назва з екрана.
10. Юрків Я. І. Соціально-педагогічна робота з сім'ями розумово відсталих дітей : монографія / Я. І. Юрків ; Держ. закл. "Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка", 2010. – 342 с.